

HARBIYLASHTIRILGAN TA'LIM MUASSASASI KURASHCHILARINING JANGOVAR TAYYORGARLIK KOMPETENTLIGINI OSHIRISH

Mirzaxalilov Abror Xabirullayev

Kori Niyoziy nomida Milliy tarbiya

pedagogikasi instituti Korakalpogiston filiyali mustakil izlanuvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21012834>

Annotatsiya. Ushbu maqolada harbiylashtirilgan ta'lim muassasasi kurashchilarining jangovar tayyorgarlik kompetentligini oshirishning didaktik imkoniyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy harbiy ta'lim tizimida kompetentlik yondashuvining o'rni, didaktik ta'minotni takomillashtirish yo'nalishlari, interfaol va innovatsion metodlarni qo'llash samaradorligi masalalari yoritilgan. Shuningdek, harbiy-professional kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik modeli, klasterli yondashuv va integrativ jarayonlarning o'ziga xos xususiyatlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: jangovar tayyorgarlik kompetentligi, harbiylashtirilgan ta'lim muassasasi, didaktik imkoniyatlar, harbiy pedagogika, kompetentlik yondashuvi, interfaol metodlar, klasterli yondashuv.

Kirish (dolzarlighi): Mamlakatimizda harbiy ta'lim tizimini takomillashtirish, Qurolli Kuchlar uchun yuqori malakali, zamon talablariga javob bera oladigan professional kadrlarni tayyorlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi, "Ta'lim to'g'risida"gi qonun hamda Mudofaa doktrinasi harbiy ta'lim tizimini isloh qilish, unda ilg'or pedagogik texnologiyalarni joriy etish bo'yicha muhim vazifalarni belgilab bergan.

Harbiylashtirilgan ta'lim muassasalari kurashchilarining jangovar tayyorgarlik kompetentligini oshirish masalasi bugungi kunning dolzarb muammolaridan biriga aylangan.

Chunki zamonaviy harbiy xizmat sharoitida kurashchi nafaqat jismoniy tayyorgarlikka, balki murakkab jangovar vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilish, taktik fikrlash, psixologik barqarorlik va kasbiy mahorat kabi kompetensiyalarga ega bo'lishi talab etiladi. Aynan shu jihatdan, didaktik imkoniyatlarni to'g'ri baholash va ulardan samarali foydalanish orqali kurashchilarning jangovar tayyorgarlik kompetentligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili: Harbiy pedagogika sohasidagi ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oliy harbiy ta'lim muassasalarida kursantlarning harbiy-professional kompetentligini takomillashtirish masalasi turli jihatlardan o'rganilgan. Xususan, harbiy didaktik ta'lim sharoitida bo'lajak ofitser-kadrlar tayyorlashning pedagogik modeli kursantlarning harbiy-professional kompetentligini takomillashtirish mazmunini ularning egallayotgan kasbiga qadriyatli munosabatni shakllantirish funksiyasiga moslashtirish asosida ishlab chiqilgan.

Ilmiy adabiyotlarda harbiy pedagogikaning umumiy pedagogika bilan o'zaro aloqasi, uning o'ziga xos tamoyillari, metodlari, shakl va vositalari chuqur tahlil qilingan. Harbiy pedagogika harbiy xizmatchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish, ularni yuksak ma'naviy-axloqiy qadriyatlar asosida tarbiyalash, harbiy intizom va jangovar tayyorgarlik darajasini oshirishda muhim omil sifatida qaraladi. Tadqiqotchilar tomonidan harbiy ta'lim jarayonida interfaol metodlardan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari va ularning samaradorligi misollar bilan asoslab berilgan.

Bundan tashqari, harbiy-professional kompetentlikni takomillashtirishning strukturaviy-funksional modeli, “harbiy professionalning akmeogrammasi” tushunchasi ilmiy muomalaga kiritilgan bo‘lib, bu kurashchilarning kasbiy rivojlanish bosqichlarini tizimli o‘rganish imkonini beradi. O‘tkazilgan tadqiqotlar natijasida oliy harbiy ta‘lim muassasalarida pedagogik ta‘lim transformatsiyalashuvi sharoitida klasterli yondashuv asosida mudofaani ta‘minlashga tayyorlikni shakllantirish va rivojlantirish modeli ishlab chiqilgan.

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqot jarayonida harbiy pedagogika va didaktika sohasidagi ilmiy-nazariy manbalar tahlil qilindi, mavzuga oid ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar, o‘quv-uslubiy qo‘llanmalar o‘rganildi. Tadqiqotda tahliliy, qiyosiy va tizimli yondashuv metodlari qo‘llanildi. Harbiylashtirilgan ta‘lim muassasalaridagi o‘quv-tarbiya jarayoni kuzatildi, didaktik ta‘minotning mavjud holati, kompetentlikni shakllantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar va ularning samaradorligi baholandi.

Metodologik jihatdan, jangovar tayyorgarlik kompetentligi nafaqat texnik ko‘nikmalarni, balki pedagogik fikrlash, kommunikativ madaniyat va strategik yondashuvni ham qamrab oladi.

Shu bois, integratsiyalashgan pedagogik texnologiyalar orqali kurashchilarda muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati shakllantiriladi.

Jangovar tayyorgarlik kompetentligining mohiyati va tuzilishi. Jangovar tayyorgarlik kompetentligi – bu kurashchining kasbiy faoliyatida jangovar vazifalarni samarali bajarish, taktik va strategik qarorlarni qabul qilish, jismoniy va psixologik tayyorgarlikni namoyon etish, shuningdek, kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarni jangovar sharoitda qo‘llay olish qobiliyatidir.

Ushbu kompetentlik quyidagi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi:

Kognitiv komponent – jangovar faoliyat, harbiy san‘at, taktika, qurol-yarog‘ va harbiy texnika haqidagi bilimlar;

Faoliyatli komponent – jangovar vazifalarni bajarish, qaror qabul qilish, taktik harakatlarni amalga oshirish ko‘nikma va malakalari;

Shaxsiy-psixologik komponent – jangovar sharoitga moslashish, stressga chidamlilik, intizom, mas‘uliyat va vatanparvarlik hissi;

Integrativ komponent – bilim, ko‘nikma va shaxsiy sifatlarning yaxlit tizim sifatida namoyon bo‘lishi.

Jangovar tayyorgarlik kompetentligini oshirishning didaktik imkoniyatlari

Harbiylashtirilgan ta‘lim muassasalarida kurashchilarning jangovar tayyorgarlik kompetentligini oshirishda quyidagi didaktik imkoniyatlardan samarali foydalanish mumkin:

Kompetentlikka yo‘naltirilgan ta‘lim kurashchilarda faqat nazariy bilim emas, balki kasbiy faoliyat uchun zarur bo‘lgan amaliy ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan.

Bu yondashuvga ko‘ra, har bir mashg‘ulot kurashchilarning kelgusida jangovar faoliyatida qo‘llay oladigan kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qilishi lozim. Harbiy-professional kompetentlikni takomillashtirish mazmuni kursantlarning egallayotgan kasbiga qadriyatli munosabatni shakllantirish funksiyasiga moslashtirilgan holda ishlab chiqilishi zarur.

Harbiy ta‘lim jarayonida interfaol metodlarni qo‘llash kurashchilarning bilish faolligini oshirish, mustaqil fikrlash va jangovar vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bo‘lajak ofitserlarni kasbiy tayyorlash metodikasi kasbiy fanlarni o‘qitishning didaktik ta‘minotini kursantlarning harbiy-kasbiy professionallik darajasini oshirishga qaratilgan interfaol va grafik organayzer metodlarni harbiy-professionallikning akmeogrammasiga muvofiq funksional yo‘naltirish asosida takomillashtirilgan.

Dars jarayonida “aqliy hujum” (brainstorming), kichik guruhlarda ishlash, davra suhbat, bahs-munozara, muammoli ta’lim kabi usullarni qo’llash kurashchilarda mustaqil fikrlash va muloqot ko’nikmalarini rivojlantiradi. Loyiha metodi va rolli o’yinlar orqali kurashchilarni jangovar vaziyatlarni modellashtirishga jalb etish mumkin.

Klasterli yondashuv asosida mudofaani ta’minlashga tayyorlikni shakllantirish va rivojlantirish modeli ishlab chiqilgan bo’lib, u harbiy ta’lim muassasalarida pedagogik ta’lim transformatsiyalashuvi sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi. Klasterli yondashuv kurashchilarning kompetentligini rivojlantirishda integrativ jarayonlarni tizimli tashkil etish, fanlararo aloqadorlikni ta’minlash va amaliyotga yo’naltirilganlikni kuchaytirish imkonini beradi.

Oliy harbiy ta’lim muassasalarida kasbiy fanlarni integratsiyalab o’qitish mexanizmi kursantlarning professional tayyorgarligini yaxlit rivojlantirishda kasbiy fanlarga yondosh predmetlarning fundamental asoslarini integratsiya mazmuni va amaliy metodlarni qo’llash asosida pedagogik jarayonlar transformatsiyasini ta’minlash orqali takomillashtirilgan. Jangovar tayyorgarlik kompetentligini shakllantirishda jismoniy tayyorgarlik, taktik tayyorgarlik, psixologik tayyorgarlik va boshqa fanlar mazmunining o’zaro bog’liqligini ta’minlash muhim didaktik imkoniyat hisoblanadi.

Zamonaviy harbiy ta’lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kurashchilarning o’quv materialini puxta o’zlashtirishi va kasbiy ko’nikmalarni shakllantirishda muhim omil bo’lmoqda. Raqamli texnologiyalar yordamida jangovar vaziyatlarni simulyatsiya qilish, taktik harakatlarni modellashtirish, masofaviy ta’lim platformalaridan foydalanish imkoniyatlari didaktik jarayon samaradorligini oshiradi.

Harbiylashtirilgan ta’lim muassasalarida amaliy mashg’ulotlar (poligon mashg’ulotlari, taktik o’quvlar, harbiy sport musobaqalari) kurashchilarning nazariy bilimlarini amaliyotda mustahkamlash, jangovar ko’nikma va malakalarini shakllantirishda ajralmas didaktik vositadir.

Amaliy mashg’ulotlarda kurashchilar jangovar vaziyatlarga yaqin sharoitda harakat qilish, qaror qabul qilish, jamoaviy hamkorlik qilish ko’nikmalarini rivojlantiradilar.

Jangovar tayyorgarlik kompetentligini oshirishning pedagogik shart-sharoitlari

Kurashchilarning jangovar tayyorgarlik kompetentligini oshirishda quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni ta’minlash zarur:

O’quv-tarbiya jarayonining kompetentlik yondashuvi asosida tashkil etilishi – har bir mashg’ulot, o’quv faoliyati shakli kurashchilarning kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan bo’lishi lozim.

Didaktik ta’minotning zamonaviylashtirilishi – o’quv dasturlari, o’quv-uslubiy qo’llanmalar, elektron ta’lim resurslari zamonaviy harbiy pedagogika talablariga moslashtirilishi zarur.

Pedagog kadrlarning malakasini oshirish – harbiy ta’lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan professor-o’qituvchilar doimiy ravishda o’z kasbiy mahoratini oshirib borishi, yangi pedagogik texnologiyalarni egallashi talab etiladi.

Moddiy-texnik bazaning mustahkamlanishi – zamonaviy o’quv poligonlari, simulyatorlar, harbiy texnika, axborot-kommunikatsiya vositalari bilan ta’minlash.

Shaxsiy kompetensiyalarni diagnostika qilish tizimini joriy etish – kurashchilarning kompetentlik darajasini aniqlash, rivojlantirish va baholashning samarali mexanizmlarini yaratish.

Harbiy ta'lim tizimida ilm-fan va pedagogik texnologiyalarni rivojlantirish borasida Milliy gvardiya Ixtisoslashtirilgan o'quv markazida "Harbiy ta'lim tizimida ilm-fan va pedagogik texnologiyalarni rivojlantirish istiqbollari" mavzusida respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi tashkil etilgan.

Unda harbiy ta'lim sohasiga zamonaviy innovatsion texnologiyalarni joriy etish, pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish, yetakchi xorijiy davlatlar tajribasini o'rganish orqali istiqbolli yechimlarni ishlab chiqish masalalari muhokama qilingan. Mazkur konferensiyada soha mutaxassislari o'z tajribalari bilan o'rtoqlashib, amaliy taklif va tavsiyalar bildirgan.

Shuningdek, "Harbiy san'at tarixi, milliy harbiy san'at va O'zbekistonning eng yangi tarixi" fanini o'qitishning interfaol usul va texnologiyalari takomillashtirilgan holda amaliyotga joriy etilgan. Tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasining o'quv-tarbiyaviy jarayonida foydalanilgan bo'lib, kursantlarning ta'lim olishlari va fan dasturlarini o'zlashtirishlariga xizmat qilmoqda.

Harbiylashtirilgan ta'lim muassasasi kurashchilarining jangovar tayyorgarlik kompetentligini oshirishning didaktik imkoniyatlari mavzu bo'yicha olib borilgan tahlil quyidagi xulosalar chiqarishga imkon beradi:

Jangovar tayyorgarlik kompetentligi – bu kurashchining kasbiy faoliyatida jangovar vazifalarni samarali bajarish, taktik va strategik qarorlarni qabul qilish, jismoniy va psixologik tayyorgarlikni namoyon etish qobiliyati bo'lib, u kognitiv, faoliyatli, shaxsiy-psixologik va integrativ komponentlardan iborat.

Kompetentlikka yo'naltirilgan ta'lim, interfaol metodlar, klasterli va integrativ yondashuv, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, amaliy mashg'ulotlar kurashchilarning jangovar tayyorgarlik kompetentligini oshirishning muhim didaktik imkoniyatlari hisoblanadi.

Oliy harbiy ta'lim muassasalarida pedagogik ta'lim transformatsiyalashuvi sharoitida harbiy-professional kompetentlikni takomillashtirishning strukturaviy-funksional modeli, akmeogramma asosida kasbiy rivojlanish bosqichlarini loyihalash samarali natijalar bermoqda.

Kurashchilarning jangovar tayyorgarlik kompetentligini oshirish uchun o'quv-tarbiya jarayonining kompetentlik yondashuvi asosida tashkil etilishi, didaktik ta'minotning zamonaviylashtirilishi, pedagog kadrlarning malakasini oshirish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash kabi pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlash zarur.

Harbiylashtirilgan ta'lim muassasalarida kurashchilarning jangovar tayyorgarlik kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan kompleks pedagogik dastur ishlab chiqilsin.

O'quv dasturlari va fan ishchi rejalariga kompetentlik yondashuviga asoslangan amaliy mashg'ulotlar, interfaol metodlar, simulyatsion treninglar keng joriy etilsin.

Harbiy ta'lim muassasalarida professor-o'qituvchilarning kompetentlikni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalar bo'yicha malakasini oshirish tizimi takomillashtirilsin.

Kurashchilarning jangovar tayyorgarlik kompetentligini diagnostika qilish va baholashning zamonaviy mexanizmlari (test, keys-stadi, amaliy ko'rsatkichlar, portfel) ishlab chiqilib, amaliyotga joriy etilsin.

Harbiy ta'lim tizimida klasterli va integrativ yondashuv asosida fanlararo aloqadorlikni ta'minlash mexanizmlari yanada takomillashtirilsin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Harbiy didaktik ta'lim jarayonida pedagogik paradigmalar ustuvorligini ta'minlash metodikasi. O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi, 2024.

2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni. – Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi. – Toshkent, 2022.
4. Harbiy pedagogika. Zenodo, 2025.
5. O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasining ilmiy-metodik materiallari. – Toshkent, 2024.
6. Milliy gvardiya Ixtisoslashtirilgan o'quv markazi ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. "Harbiy ta'lim tizimida ilm-fan va pedagogik texnologiyalarni rivojlantirish istiqbollari". O'zA, 2026.